

ШТРАЈК МОЛЕРО-ФАРБАРСКИХ РАДНИКА У БЕОГРАДУ 1936. ГОДИНЕ

I

Штрајкови су, поред тарифних покрета, били облици борбе коју је водила радничка класа у старој Југославији за побољшање свог економског положаја (повећање наднице, смањење радног времена, боље стамбене услове и услове рада) и остварење политичких права, за слободу организовања, за право штрајка итд.

У току 1936. године радничка класа Југославије извела је читав низ штрајкова уз масовно учешће радника у свим покрајинама земље у разним привредним гранама. Штрајкачки покрет радника који се почео ширити још од априла 1935. године, крајем године долази у кризу (октобар—новембар и децембар 1935. и јануар и фебруар 1936), нашто је утицао прекид рада у сезонским предузећима, повећање броја незапослених радника, страх радника да за време зиме не остану без посла, као и масовно затварање комуниста — радника. У јаче разлоге, према писању „Пролетера“, органа Централног комитета КПЈ, за опадање штрајкачког покрета крајем 1935. и почетком 1936. спадају и погрешке у раду комуниста у питању акционог јединства пролетаријата: „Место концентрације снага на организовање акционог јединства пролетаријата тј. акционог јединства *синдикалних организација* и других облика синдикалног јединства, помоћу којих се могу покретати масе у борбу за њихове захтеве — каже се у „Пролетеру“ — рад комуниста и других присташа јединства углавном се свео на дискусије о једном политичком облику јединства и на преговоре са врховима.“¹

После ове петомесечне кризе штрајкачког покрета у Југославији долази до његовог поновног успона већ у марту и априлу 1936. године, тако да се број штрајкача већ у мају месецу повећао на 30.000.²

Штрајкачки покрет у овом периоду је најснажније захватио текстилне раднике. Само за првих 5 месеци у 1936. години од 68 штрајкова — 19 је било у текстилној струци, 12 у грађевинској, 9 у рударској, 9 у кожарско-обућарској, 7 код пољопривредних радника, 4 у дрводељској, 3 у уметничкој, 2 у војним предузећима и по један у монополској и шумској струци, и један код радника градских предузећа.³ Штрајкови су захватили оне привредне гране у којима су радници били најгрубље експлоатисани (текстилни, рударски и пољопривредни радници). Према извештају Одбора централног секретаријата радничких комора за период од 1. јануара до 30. септембра 1936. године на територији Београдске радничке коморе изведено је укупно 80 штрајкова и тарифних покрета у 13 привредних грана, од којих је 69 потпуно успело; 2 пропала, а 9 је било још у току. У њима су од 176.464 осигурана радника учествовала 27.784, или 12,92%. На територији љубљанске коморе изведено је укупно 48 штрајкова и тарифних покрета од којих је 38 повољно завршено, а 10 пропало, са укупним учешћем у 8 привредних грана 19.514 радника или 21,75% од 89.739 осигураних радника. На територији сарајевске коморе у истом периоду изведена су 24 штрајка и тарифна покрета од којих су 22 успела, а 2 пропала, са учешћем 5.010 радника од 63.398 осигураних радника, или

7,90% у 8 привредних грана. На територији сплитске радничке коморе у три индустријске гране било је 9 штрајкова и тарифних покрета, који су сви успешно завршени уз учешће 1.875 радника од укупно 6.191 осигураног радника, што износи 30,45%. На територији новосадске коморе изведен је 81 штрајк, од којих је 71 успео, а 10 пропало уз учешће 8.989 радника од укупно 92.141, што чини 9,76%. На територији загребачке радничке коморе изведено је 165 штрајкова у којима је учествовао 18.231 радник.⁴

На основу изведене анализе за првих 9 месеци у току 1936. године на територији Југославије изведено је 407 штрајкова и тарифних покрета у којима је учествовало 95.810 радника. Битна особина штрајкачког покрета у 1936. години јесте у томе што су у њега укључени и радници крупних предузећа као на пример „Тивара“, рудари Трепче, Сисевца, Равне Реке, Ресаве, грађевински радници у Београду, Загребу, Љубљани и Сарајеву, пољопривредни радници у Кикинди, Србобрану, Суботици и др.⁵

Сви ови штрајкови и тарифни покрети одликовали су се оштрином, масовношћу и добром организацијом. Од укупно 407 штрајкова и тарифних покрета 340 је завршено потпуним успехом, док је 67 пропало.

Узроци штрајкачког покрета у овом периоду су претежно економске природе: ниске радничке наднице и њихов непрестан пад, поскупљење животних намирница, дуг радни дан, беспосленост, последице привредне кризе од 1929—1934, недовољна заинтересованост послодавца за развој производње, као и отпор послодаваца потписивању колективних уговора.

Српска буржоазија, у првом реду београдски послодавци, настојали су да преко свог листа „Занатлије“, службеног органа Занатлијског савеза занатлијских удружења у Београду, по сваку цену докажу да су раднички штрајкови били лишени сваког економског основа и да су они „дело извесних групација које наговарају раднике да ступе у штрајк“ како би се створило плодно тле за ширење превратничких идеја. У том духу „Занатлија“ пише: „Познато је да се код нас, као и у другим земљама, води подземна акција комуниста. Преко својих тајних организација комунисти неуморно раде на ширењу својих пре-

вратничких идеја, на разарању данашњег друштвеног уређења... Зато комунисти и наговарају раднике да ступе у штрајк. Ако то и није случај, онда у сваком случају успевају, кад једном дође до објаве штрајка, да вођство узму у своје руке и да га искористе у своје рушилачке циљеве.“⁶

Орган Занатлијског савеза је настојао да кривицу за покретање штрајкова пребаци на комунисте, који шире „превратничке идеје“. Међутим, загребачки „Обртнички вјесник“, сталешко гласило Савеза хрватских обртника, узроке штрајковима види у тешком економском положају радника, јер истиче „да само задовољан радник може мајстору бити од веће користи, а задовољан ће бити ако има добре наднице.“⁷ Размимоилажење између београдских и осталих југословенских индустријалаца нарочито је дошло до изражаја на Земаљској конференцији индустријалаца, одржаној на Бледу 22. августа 1936. године. Индустријалци из наших западних области (првенствено Загреб и Љубљана) су заступали гледиште да економски положај радника има пресудну улогу у покретању радника на борбу. На Бледској конференцији београдски индустријалци су одлучно бранили гледиште да су штрајкови политичке природе, и да иза њих стоје комунисти.⁸

Неслагању у питању оцене појаве и значаја штрајкова, на Бледској конференцији је следило и неслагање између индустријалаца и у погледу потписивања колективних уговора.

Бледска конференција је на крају, осуђујући политичку страну штрајкова, признала оправданост радничких тарифних и штрајкачких покрета, из разлога што су радничке наднице биле прениске, а услови рада врло лоши. О прениским радничким надницама, као узроку штрајкачког покрета, говори и извештај Одбора Централног секретаријата радничке коморе према коме је 629.490 осигураних радника сврстано у 12 платних разреда.

Са надницом до 8 дин. било је	86.346 рад.
од 8 — 14 динара било је	97.585 „
од 14 — 20 динара било је	137.785 „
од 20 — 28.80 динара било је	110.950 „
од 28.80 до 48 динара било је	123.924 „
преко 48 било је	72.900 „

У овим разредима до 8 динара били су шегрти којих је према статистици радничког осигурања, било нешто преко 17.000.⁹

Радничке наднице су биле јако нестабилне. Док су цене животних намирница непрестано расле дотле су оне од 1930. до краја 1935. непрестано опадале. Просечна радничка надница, према подацима Средишњег уреда за осигурање радника, износила је:

у децембру 1930.	26.42 динара
„ 1931.	25.67 „
„ 1932.	23.77 „
„ 1933.	22.69 „
„ 1934.	21.81 „
„ 1935.	21.48 динара. ¹⁰

За 6 година кризе радничке наднице су опале од 26.42 на 21.48 динара, односно за 4.94 динара или 19%.

Поред опадања минималних радничких надница, врло тежак ударац за раднике било је и отпуштање са посла што је доводило до увећавања броја незапослених. Ово јасно потврђује извештај Јавне берзе рада у Београду о издатој незапосленичкој помоћи за период од 1928 — 1937. године, према коме се, само на територији Србије и Црне Горе број незапослених радника повећао од 7.817 у 1928. години на 33.917 у 1937. години.¹¹ Код свих берзи у Југославији у марту 1936. године била су пријављена 74.883 незапослена лица, док се тај број у марту 1937. попео на 86.046 лица.¹²

Сви ови подаци недвосмислено говоре где су лежали узроци штрајкачког покрета у овом периоду. Њима се мора придодати и претерано дуго радно време, веома лоши и нехигијенски услови рада и становања. Поред економског карактера, ови штрајкови су имали и политички карактер, јер су се радници борили за слободу организовања за право штрајка и несметано деловање штрајкачких стража, за слободу штампе, за пуштање на слободу ухапшених штрајкача и против полицијског терора и провокација.¹³

Буржоазија и владајући режим су настојали свим силама да борбу радничке класе угуше и разбију њено јединство путем оружане силе, као и врбовањем штрајк-

брехера чији је број у 1936. години знатно порастао, затим, појачаном активношћу профашистичких синдикалних организација Југораса и ХРС.¹⁴ У борби против радника послодавци су наступали сложено и организовано. Ово је изискивало организовање и чвршће повезивање радника једне струке у целој земљи, као и повезивање радника више струка у борби противу послодаваца. То је било од великог значаја за успех једног штрајка и за успех радничке борбе уопште. Где није било тог јединства и повезаности штрајкачки и тарифни покрети су пропадали. То говори и чињеница да је само у 1936. години из сличних разлога пропало 67 штрајкова и тарифних покрета.

У непосредној револуционарној борби радничка класа Југославије нашла је велику подршку и помоћ у КПЈ, чији су чланови од 1935. године, на основу одлука IV партијске конференције, почели улазити у Урсове синдикате, где су преузимали руководство и претварали их у органе класне борбе.¹⁵ Уласком комуниста у Урсове синдикате борба радника постаје све успешнија и њихове акције добијају све више карактер борбе против владајућег режима. Број штрајкова у 1936. години се у односу на 1935. годину утростручио.¹⁶ По својим основним карактеристикама то су били офанзивни штрајкови, јер су радници кроз њих енергично постављали захтеве за повећање надница, за скраћење радног времена, за побољшање услова живота, за слободно организовање итд. Преко ових штрајкова и других акција радника снажно је продирао идеја јединства радничке класе под руководством КПЈ и све више је јачао утицај комуниста у радничким синдикатима. У ово време штрајкови радника почињу све више да се претварају у дуготрајне и упорне борбе против послодаваца, а често су добијали и политички карактер у борби против полиције и жандарма.¹⁷

Велику штету борби радничке класе наносили су реформисти који су настојали да се споразумевају са послодавцима на штету радника. Поједине реформистичке вође, да би оправдале своје ставове према радничком и штрајкачком покрету говориле су, и писале да су штрајкови немогући у условима кризе и да сви они воде ка неуспеху.¹⁸

II

Међу велике штрајкове у 1936. години, који су се истицали масовношћу, добром организацијом и вођењем, великом оштрином и јединственошћу, убраја се и штрајк београдских молеро-фарбарских радника, августа и септембра 1936. године.

Штрајк молеро-фарбарских радника у Београду, који је почео августа 1936. год. је наставак борбе радника ове струке из 1935. године. Те године (1935) је око 1.000 молеро фарбарских радника ступило у штрајк због одбијања послодаваца да потпишу колективни уговор. Потписивање колективног уговора било је веома важно, јер су њиме регулисани односи између послодаваца и радника (утврђивање права и дужности једних и других, дужине радног времена, висина наднице и др.). Тежње радника за потписивањем колективног уговора постале су изразите нарочито од 1935. године, када почиње да се јавља читав низ тарифних покрета и штрајкова радника свих струка да преко уговора осигурају своја права у погледу услова рада, наднице и радног времена. Регулисање радног односа између радника и послодаваца преко колективних уговора била је основна одредба Закона о заштити радника који је истовремено забрањивао потписивање индивидуалних уговора између радника и послодаваца.¹⁹

Захтев молеро-фарбарских радника, од августа 1935. године за потписивање колективног уговора, послодавци су одбили, а радници су ступили у штрајк. Штрајк је трајао 14 дана и завршио се потпуном победом радника. Послодавци су били приморани да потпишу колективни уговор и да се придржавају његових одредби које су их обавезивале да могу ангажовати само раднике ове струке из синдиката молеро-фарбарских радника, а тек онда када не буде било беспослених радника из овог синдиката они су могли ангажовати раднике на другој страни.²⁰ Уговор је такође обезбеђивао радницима да могу у својим радионицама бирати свог повереника који није био у сукобу са послодавцем у циљу контроле извештавања одредаба уговора. Што се тиче радног времена оно је уговором утврђено на 8 сати дневно. У случају да у Синдикату молеро-фарбарских радника нема беспослених радника, у хитним случајевима по-

слодавац је радно време могао продужити на 10 часова без накнаде за прековремени рад, а уколико би било радника, прековремени рад би се плаћао 50% од дневне зараде. Рад преко 10 часова дневно, као и недељом плаћао би се 100%, а рад ван Београда, ако траје до месец дана, плаћао би се, поред редовне дневне зараде још 20% и плус путни трошак. Уговором је утврђена и минимална радничка надница, која је за раднике прве године, ученике — износила 5,50 динара на сат, за раднике преко једне године рада 6,50 динара. Исплата би се морала вршити суботом најдаље један сат после завршетка посла. Поред ових одредаба уговор је обухватао и друге, као нпр. укидање акордног рада, све спорове између радника и послодаваца решава, од стране суда, изабрани одбор, састављен од по 3 члана од сваке стране.²¹

Склапање колективног уговора молеро-фарбарских радника са послодавцима била је велика победа која је снажно утицала на ширење и јачање јединства радника ове струке. Потписивањем колективног уговора, августа 1935, борба молеро-фарбарских радника није престала. У тој борби су радници ове струке освојили само „први шапац“, а даља борба им је тек предстојала.

АКЦИЈА МОЛЕРО-ФАРБАРСКИХ РАДНИКА ЗА ПОТПИСИВАЊЕ НОВОГ КОЛЕКТИВНОГ УГОВОРА СА ПОСЛОДАВЦИМА

Крајем августа 1936. истицао је рок колективном уговору који су потписали молеро-фарбарски радници са својим послодавцима, августа 1935. године. Овај колективни уговор ни издалека није обезбеђивао радницима сва она права и услове живота и рада који су им били потребни.

Због велике економске кризе, која је трајала од 1929 — 1934 год., чије су се последице осећале и у 1936. год., цене животним намирницама су непрестано расле, тако да је живот из дана у дан постајао све скупљи. Овај непрестани пораст цена животним намирницама доводио је раднике у све тежи положај. У оваквим условима њихове зараде нису биле довољне за прехрану сопствених породица. Једини излаз из тешке ситуације био је повећање надница. За повећање бедних радничких над-

ница постојали су повољни услови, јер је те године грађевинарство било у полету и стварало је изванредне могућности да се развију и прошире молеро-фарбарски радови.²² Тежак економски положај радника, изазван великим порастом цена животним намирницама, с једне стране, и проширење молеро-фарбарских послова с друге, навели су молеро-фарбарске раднике у Београду да средином јула месеца, затраже, преко свога синдиката, раскидање дотадашњег колективног уговора пре његовог истека и потписивање новог који би обезбеђивао све оне услове живота и рада на које су радници имали право. Зато је Синдикат молеро-фарбарских радника, преко састанка, конференција и зборових повео акцију за укидање старог и потписивање новог колективног уговора. У овој акцији радници су изнели своје захтеве у којима су била сумирана богата искуства једногодишње борбе. Примером молеро-фарбарских радника пошли су и други струковни савези, који су такође поставили захтеве својим послодавцима за потписивање колективних уговора.

У акцији за потписивање новог колективног уговора нарочито су се истакли комунисти, који су свестрано помагали струковне савезе у њиховој борби. О учешћу комуниста у тим акцијама најречитије говори извештај шефа Одељења опште полиције Управе града, Драгог Јовановића, председнику Министарског савета дру Милану Стојадиновићу, од 24. августа 1936. године у којем се каже: „Поводом учесталих штрајкова у земљи влада уверење да су комунисти и социјалисти успели да код радних маса створе опште расположење за штрајк. Радници скоро свих струка готово једновремено повели су акцију за склапање колективног уговора, на основу којих им се повисују наднице и скраћује радно време. Како је овакво расположење код радника створено тек када су се комунисти увукли у организације социјалистичких синдиката, верује се да је ово резултат њиховог рада.“²³

О акцији за обнављање колективног уговора Синдикат молеро-фарбарских радника је обавестио Главни раднички савез, који му је пружио помоћ у припремању преговора. Уз његову помоћ је израђен предлог новог колективног уговора, који је, пошто је прихваћен на збору молеро-фар-

барских радника, дат на увид послодавцима. Нови нацрт колективног уговора у захтевима радника био је далеко шири и смелији од претходног. У овом случају радници се нису задовољили минималним захтевима, као 1935. год. али нису тражили ништа више од оног на шта су имали право.

У пројекту новог колективног уговора Синдикат молеро-фарбарских радника је тражио: синдикалну берзу рада, осмочасовно радно време (зимско радно време се утврђује на 7 часова дневног рада), стварање радничких повереника од којих је Синдикат желео да створи праве чуваре колективног уговора, који је у правом смислу представљао раднички устав. У погледу надница Синдикат је тражио 8 динара на сат за раднике до две године рада, а преко 2 године рада је тражио надницу од 10 динара, с тим да се исплате врше сваке суботе најдаље један сат по завршетку рада. Следећи захтев Синдиката је био укидање „акорда“. Ова тачка уговора је забрањивала Синдикату да не може давати раднике за режијске послове ни у ком облику изузев државним и самоуправним телима. Поред ових захтева Синдикат молеро-фарбарских радника је тражио и признавање прославе 1. маја као празника рада, слободно организовање шегрта итд.²⁴

Вођење преговора између радника и послодаваца

За вођење преговора са послодавцима и за потписивање новог колективног уговора Синдикат молеро-фарбарских радника је изабрао један одбор у који су ушли секретар Главног радничког савеза Милорад Белић, Ферко Хладни и Славољуб Цветковић, молеро-фарбарски радници. Одбор за вођење преговора, или како се друкчије звао „Преговарачки одбор“, био је овлашћен од Синдиката молеро-фарбарских радника да у његово име заступа раднике у свим преговорима са послодавцима. Преговарачки одбор је одмах ступио у везу са послодавцима и поднео им на увид нацрт новог колективног уговора. Овај нацрт, који је био нешто шири у захтевима од оног из 1935. није се свидео послодавцима. После детаљног проучавања радничких захтева послодавци су одбили овај нацрт и изнели своје противпредлоге који су били

знатно шири на штету радника. Са својим ставом послодавци су упознали Преговарачки одбор, који је одбио предлоге послодаваца. Дошло је до прекида контакта и у новонасталој ситуацији морала се умешати Инспекција рада при Министарству социјалне политике и народног здравља. Инспекција рада је позвала обе стране на међусобне преговоре. Преговори су почели 21. јула и трајали су 3 дана.²⁵ Ови преговори су се завршили потпуним неуспехом, јер су послодавци, као и Преговарачки одбор, били непопустљиви у својим захтевима. О томе шеф полиције Управе града Драги Јовановић у извештају председнику Министарског савета дру Милану Стојадиновићу пише следеће: „Радници су се обратили Инспекцији рада ради интервенције и она је позвала послодавце на преговоре, али се по свему закључује да до споразума неће доћи јер су и једна и друга страна у својим захтевима не попустљиви.“²⁶

После овог неуспеха у преговорима између послодаваца и радника Инспекција рада учинила је неколико покушаја да се они састану и нађу најбоље решење за окончање међусобног спора. У тим узалудним напорима Инспекције рада, преговори су се отегли преко 20 дана и постигнути су само делимични споразуми. На првом месту постигнутим споразумом је утврђено признавање синдикалне берзе рада, која ће уписивати сваког радника на берзу и давати га на посао по наруџбини послодаваца, затим начелан споразум о осмочасовном радном дану и прослави 1. маја. Поред овога, усвојено је још неколико мање важних захтева, а по битним питањима дошло је до оштрог и отвореног размимоилажења (висини радничке наднице, условима рада и друго).

Приликом дискусије о осмочасовном радном времену послодавци су га прихватили само начелно, али нису хтели пристати на јаснију формулацију у погледу прековременог рада, и тражили су да могу прековремени рад увести сходно својим потребама. Пошто би таквих потреба било врло много Преговарачки одбор није могао прихватити овај захтев послодаваца. У погледу плаћања прековременог рада послодавци су великодушно пристали на 25% веће наднице за прековремени рад, мада је законом било предвиђено 50% веће надни-

це. У даљој дискусији било је све теже наћи заједнички језик између послодаваца и Преговарачког одбора.

До великог сукоба између послодаваца и Преговарачког одбора дошло је и приликом дискусије о висини наднице која је вођена 3. августа у Инспекцији рада.²⁷ У овом случају послодавци су били још упорнији. Они су нудили да се раднику плати у првој години рада 5.50 дин., у другој 6, а тек преко 2 године рада 7 динара. Поред тога тражили су да се утврди количина посла коју би један радник морао да обави у свом радном времену. Према захтевима послодаваца та количина посла је била толика да би се једва завршила и за 16 часова рада, а радни дан би требало да траје 8 часова. Камен спотицања у преговорима био је и законски захтев радника да отказни рок износи 14 дана. Послодавци су енергично одбили овај захтев, а улогу радничких повереника покушали су да сведу на улогу обичних „марионета“. Оваквим мршавим билансом преговора са послодавцима, Преговарачки одбор није био задовољан, нарочито нису били задовољни комунисти — радници, који су се најенергичније борили за испуњење сваке тачке нацрта уговора, који је био предложен послодавцима. О неуспелим преговорима између послодаваца и Преговарачког одбора, шеф Одељења опште полиције управе града известио је председника Министарског савета дра Милана Стојадиновића, 6. августа 1936. год. о следећем: „Досадашњи преговори Савеза молеро-фарбарских радника са послодавцима о колективном уговору нису успели и послодавци су одбили да са радницима уопште преговарају, сматрајући да су њихови захтеви претерани.“²⁸ Извештај шефа Одељења опште полиције само обавештава претпостављеног о неуспеху преговора без давања икакве оцене ко је у праву. Свакако су и њему захтеви послодаваца изгледали претерани, чим се уздржао од осуде радничких захтева.

Покретање штрајка

По завршетку преговора с послодавцима, Преговарачки одбор је одлучио да са резултатима преговора упозна све чланове Синдиката молеро-фарбарских радника. Зато је 11. августа сазвао велики збор моле-

Са збора штрајкача молеро-фарбарских радника 13. VIII 1935. Панае Џатевић подноси извештај о преговорима са комисијом послодаваца (Историјски архив Београда)

Meeting des grévistes, ouvriers peintres en bâtiment le 13 août 1935. Pane Džatević lit le rapport sur les pourparlers avec la commission des employeurs (Archives Historiques de la ville de Belgrade)

ро-фарбара у сали Радничке коморе. Збор је био масовно посећен и том приликом је присуствовало око 1.000 радника. О томе су „Радничке новине“ писале: „Још давно пре почетка сала је дупке пуна. Само молеро-фарбарски радници били су у њој. Улазили су радници ведре и уздигнута чепа, једна победа је за њима! Зашто не би била још једна?“²⁹

За овај збор Преговарачки одбор је припремио исцрпан извештај о резултатима преговора с послодавцима. О току преговора збор су обавестили чланови Преговарачког одбора: Ферко Хладни и Славољуб Срећковић, а извештај је поднео секретар Главног радничког савеза, Милорад Белић, уз посебно истицање става који су заузели послодавци у току преговора. У свом извештају Белић је истакао да послодавци не прихватају све захтеве радника и да предлажу нацрт колективног уговора који би још више погоршао економски положај радника. Даље, он је оштро осудио непопустљивост послодаваца, истичући да су раднички захтеви потпуно оправдани, и да

су они на постојеће могућности послодаваца још увек минимални. Том приликом је истакао „да ни када би радници остварили своје захтеве, ни тада не би могли да задовоље своје потребе... Послодавци су одбили да се споразумним путем закључи споразумни уговор. С њихове стране покушано је да се радницима оспоре чак и њихова законска права: отказни рок, накнада за прековремени рад и др. Према томе — рекао је даље — сада је на вама радницима да сами по свом уверењу одлучите: да ли да се и даље наставе преговори или ћете ступити у отворену борбу.“³⁰

Из исцрпно поднетог извештаја од стране Преговарачког одбора о неуспелим преговорима с послодавцима, радници су коначно дошли до уверења — да оно што нису успели да извојују преговорима, морају извојевати борбом. Прошлогодишња борба молеро-фарбарских радника била је богата искуствима, па су радници и овога пута одлучили да ступе у борбу. На крају, збор је једногласно донео одлуку да се покрене штрајк. Проглашење штрајка изазвало је

велико одушевљење међу радницима и о томе „Радничке новине“ од 14. августа 1936. пишу: „Урнебесно одушевљење се проломало салом. Стиснуте песнице су полетеле горе. Људи су устали. И са бескрајним одушевљењем је примљена ова нова борба.“³¹

Објављивање штрајка ни за послодавце, а ни за молеро-фарбарске раднике, није било ништа ново. Из истих разлога молеро-фарбарски радници су штрајковали претходне године. Они су, такође, почетком 1936. године помагали Генерални штрајк грађевинских радника, ативно учествујући у њему.

Још у току преговора с послодавцима било је јасно да ће доћи до штрајка. То је било јасно и послодавцима, али је код њих владало уверење да овога пута радници неће успети у својој борби. На основу затегнутих односа приликом вођења преговора и режимској полицији било је јасно да ће доћи до штрајка, о чему говори и један извештај Одељења опште полиције дру Милану Стојадиновићу од 6. августа 1936. године у коме се каже: „Због тога се већ сада међу радницима почело говорити да ће се од недеље ступити у штрајк, сматрајући да је сада у пуној сезони, зато најповољније време, да послодавце натерају да приме њихове захтеве. У вези са овим расположењем за штрајк, ужурбано се ради на томе да се Савез грађевинских радника повеже са Савезом молеро-фарбарских радника, како би се грађевинари увукли у штрајк заједно са молерима. Зато је Савез грађевинара поднео колективни уговор.“³²

У припремама за штрајк нарочито велику улогу одиграли су комунисти. Партија је руководила припремама за овај штрајк као и многим другим раније. У штрајкачком одбору, који је основан у циљу вођења штрајка, било је и комуниста који су се истицали својом активношћу, међу којима су, по сећању Николе Ивковића, молеро-фарбарског радника и члана штрајкачког одбора, били најактивнији: Велимир Пешић, Вукица Митровић и Кристина Ковачевић. За инструктора штрајка, Месни комитет Београда је одредио Веселина Маслешу.³³ Овај штрајк је Партија хтела да искористи за покретање једног генералног штрајка свих струковних савеза у Београду.

Акција партије за покретање штрајка била је позната и полицији, што се види из

извештаја шефа одељења опште полиције Драгог Јовановића — председнику Министарског савета дру Милану Стојадиновићу у коме се каже: „Из свих ових акција види се да социјалистички синдикати систематски припремају генерални штрајк свих радника у Београду по угледу на штрајкове у Француској. До сада није била пракса, да све струке једновремено поведу тарифни покрет, него је обично свака струка засебно радила. Исто тако до сада није био случај да радници захтевају повишење наднице за 80—100% као до сада. По свему овоме мора се доћи до закључка да се ради о једној смишљеној акцији социјалиста удруженим са комунистима.“³⁴

Београдска полиција је била унапред упозната од својих доушника са расположењем молеро-фарбарских радника за борбу. Ово јој је помогло да се већ унапред припреми за интервенцију против штрајкача. На другој страни и сами молеро-фарбарски радници били су упознати о припремама полиције за интервенцију, али то није могао бити разлог да раднички збор 11. августа не донесе одлуку о покретању штрајка. Ово није био ни први ни последњи пут да се радничка класа у борби за своја права против послодаваца, бори и против полиције, која је била оруђе у рукама послодаваца и владајућег режима.

Одлука о покретању штрајка спроведена је у дело сутрадан, 12. августа, када је 1.500 молеро-фарбарских радника Београда јединствено напустило посао и ступило у штрајк. Тога јутра сви молеро-фарбарски радници, уместо на посао, дошли су на зборно место у Радничку комору.

Још пре доношења одлуке за покретање штрајка, захваљујући активности чланова Партије и најистакнутијих руководилаца Синдиката молеро-фарбарских радника, извршене су детаљне припреме за вођење штрајка. У том циљу је био основан Штрајкачки одбор радника који је имао задатак да води штрајк и обезбеди његов нормалан ток; да се стара о материјалном збрињавању штрајкача, и да спречи сваку појаву штрајкбрехера. У том циљу је Штрајкачки одбор, од првог дана избијања штрајка, формирао посебне одреде радника, који су имали задатак да одржавају ред међу штрајкачима, да воде рачуна да

не дође до неких испада, да се врши правилна расподела хране и да спрече сваку провокацију која би нанела штете штрајку. Ова последња мера била је врло важна за успех штрајка, јер су провокатори били најдраже и најмоћније средство у рукама полиције и владајућег режима за разбијање јединства радничког покрета.

Избијањем штрајка, рад молеро-фарбарских радника је био потпуно обустављен у Београду. После два дана београдским штрајкачима су се придружили и молеро-фарбарски радници у Земуну и Панчеву.³⁵ Сви молеро-фарбарски радници у Београду, који су ступили у штрајк, још првог дана пријавили су се Штрајкачком одбору, чије је седиште било у Радничкој комори, где се и вршио упис штрајкача. Сваки уписани штрајкач је добио карту и био је обавезан да се с њом сваког дана пријављује Штрајкачком одбору. Карта је служила као писмени документ да је штрајкач и са њом је могао сваки радник, који је поседује, да добије помоћ. Помоћ штрајкачима почела се делити одмах после избијања штрајка. Штрајкачки одбор је имао задатак да обезбеђује животне намирнице, не само за учеснике штрајка, већ и за њихове породице. У циљу што бољег материјалног обезбеђења радника, Штрајкачки одбор је по целом граду организовао сакупљање хране. Према сећању Николе Ивковића, једног од руководилаца штрајка, штрајкачи су блокирали предузеће „Соко“ и с његовом управом се споразумели да највећи део произведеног хлеба уступи штрајкачима, а остатак да се продаје по граду.³⁶

У циљу што организованог снабдевања штрајкача и њихових породица животним намирницама, цела територија Београда је била подељена на неколико рејона: рејон Дорћола, Карабурме, Булбудера и др. У рејону Дорћол, на прикупљању животних намирница радио је Никола Ивковић, на Карабурми Миша Радошевић, а на Булбудеру неки Савић.³⁷

Прикупљачи хране су често, због недостатка појединих животних намирница, разносили само хлеб радничким породицама. У овој акцији прикупљачи хране су наилазили на велике тешкоће. Често је храну било тешко набавити у довољној количини, а жандарми и полицијски агенти су их прогонили на сваком кораку. Понекад се

дешавало да кола с храном буду заплена и онда се морало радити све испочетка.

У току самог штрајка у штрајкачком логору је било све у најбољем реду. Живот штрајкача је текао нормално. Штрајкачи су се сваког дана уредно јављали Штрајкачком одбору, сакупљајући се у Радничком дому, где су расправљали о најважнијим питањима и претресали догађаје из претходног дана.

Штрајк молеро-фарбарских радника напослава је на велике симпатије код радника осталих струковних савеза. Они су свакодневно добијали посете од другова и другарица из разних предузећа и фабрика, који су са живим интересовањем пратили борбу молеро-фарбарских радника. То је био јасан доказ о јединству и солидарности радничке класе Београда. Слично је било и у Земуну и Панчеву.

У Радничкој комори су свакодневно одржавани зборови на којима се осећала велика активност штрајкача. После неколико дана штрајка, молеро-фарбарима су се прикључили лакиревски радници у Београду, који су још раније били иступили из синдиката молеро-фарбарских радника и основали посебну секцију. Ступање лакиревских радника у штрајк примљено је код молеро-фарбарских са великим одушевљењем.³⁸

Првих дана избијања штрајка послодавци се нису много узбуђивали јер су били уверени да штрајк неће дуго трајати па су зато одлучили да не попусте пред захтевима радника и прекинули су са њима даље преговоре. Свој став послодавци су заснивали на претпоставци да ће се радници, после извесног времена, када осете њихову одлучност и непопустљивост, вратити на посао. Да би показали штрајкачима како их штрајк много не забрињава, послодавци су покушали да по унутрашњости преузму у своје руке све молеро-фарбарске радове. Овде је важно истаћи да штрајк београдских молеро-фарбарских радника није захватио раднике ове струке и по унутрашњости, што је био велики пропуст и грешка Синдиката молеро-фарбарских радника, који је покретање штрајка ограничио само на Београд, док су молеро-фарбарски радници по унутрашњости остали ван штрајка. Овакву

одлуку Синдикат молеро-фарбарских радника је донео због тога што је и био у уверењу да штрајк молеро-фарбарских радника не треба проширивати и на унутрашњост, јер би контрола над њима била слабија због његове велике ширине и то би дало могућности да се појаве штрајкбрехери. Захваљујући овом пропусту Синдиката молеро-фарбарских радника, послодавци су од самог почетка штрајка настојали да придобију молеро-фарбарске раднике по унутрашњости и да на тај начин осујете борбу београдских молеро-фарбарских радника. Међутим, још у самом почетку Синдикат молеро-фарбарских радника у Београду је уочио своју грешку и правилно оценио да од те акције послодаваца прети највећа опасност штрајку. Да би онемогућио послодавце у налажењу квалификоване снаге у унутрашњости, а с тим и штрајкбрехере, Синдикат је упутио апел свим радницима ове струке у целој земљи да не прихватају понуде београдских послодаваца, и да је у интересу борбе молеро-фарбарских радника у Београду, а у исто време и њихове, да дођу у Београд и јаве се Штрајкачком одбору. Све трошкове пута и боравка у Београду сносио би Синдикат молеро-фарбарских радника у Београду. После упућивања апела, који је наишао на снажну подршку молеро-фарбарских радника у унутрашњости, није било скоро ниједног радника који није послушао наређење своје организације и дошао у Београд. Тако је престао рад молеро-фарбарских радника и у унутрашњости и дошло је до њихове солидарности и помагања борбе молеро-фарбарских радника у Београду.

Овај успео потез београдског Синдиката молеро-фарбарских радника и чврста солидарност радника ове струке у целој земљи, натерали су послодавце да озбиљно размисле о новонасталом положају.

После доласка молеро-фарбарских радника из унутрашњости и њиховог ступања у штрајк са друговима из Београда, послодавци су покушали да примене старе опробане методе — да међу радницима ове струке, уз разна примамљива обећања, нађу штрајкбрехере. У том циљу београдски послодавци су сложено наступили. Они су почели изјављивати да не признају постојање Синдиката молеро-фарбарских радника и да зато не могу с њим водити

преговоре. Ово није значило, по њиховој изјави, да они не желе да преговарају и с радницима. Овим потезом послодавци су хтели да одвоје раднике од њиховог синдиката и да воде с њима појединачне преговоре. Зато су послодавци, одмах неколико дана по избијању штрајка почели да позивају поједине раднике и наговарати их да се врате на посао, наглашавајући да је то за њих боље и да ће им бити опроштено дотадашње учешће у штрајку. Захваљујући доброј организацији штрајка и великој активности чланова Партије, радници се нису дали навести на танак лед. Они су одлучно одбили све савете послодаваца и остали и даље у штрајку. Убрзо је послодавцима постало јасно да су и овде доживели потпуни неуспех.

После овог неуспеха послодавци су одлучили да примене метод поткупљивања, сматрајући да ће помоћу новца успети где нису успели „благим очинским саветима“. Суштина ове методе за разбијање штрајка састојала се у томе што су послодавци позивали поједине раднике, за које су сматрали да ће их придобити, и наговарали их: „Сврши ми ону собу молим те, ето ти 200 динара за дан. Кад тај посао свршиш штрајкуј и даље... Ти знаш да сам ја пријатељ радника.“³⁹

Молеро-фарбарски радници су били свесни свих махинација послодаваца и њиховог крајњег циља, па су зато презриво окретали леђа, и поред тога што су понуде биле примамљиве, а они се налазили у врло тешком материјалном положају. Али свест за заједничком борбом и жеља да се постигне још једна драгоценост победа над послодавцима, били су јачи од свих примамљивих понуда.

Неуспели покушаји у разбијању јединства штрајка, нису обесхрабрили послодавце. Међутим, то их је натерало да у бирању нових метода борбе противу штрајка буду бескрупулозни. У даљој борби против штрајка, када нису успели помоћу опробаних метода, послодавци су покушали да нађу помоћ међу профашистичким елементима, који су се истицали оштром бобром против радничке класе. У овом подухвату послодавци су имали извесног успеха јер им је пошло за руком да ангажују већи број припадника појединих профашистичких организација у борби против штрајкача. Међу њима се

нарочито истицао неки Михајловић, звани „Американац.“⁴⁰ Уз његову помоћ формирана је секција за разбијање штрајка и лиферовање штрајкбрехера. Михајловић је изабран за председника те секције. У овој улози Михајловић је испољио велике способности разбијача јединства радничке класе и пришао је послу с великим жаром, јер је био противник радника и за тај посао је добио велику суму новца. Пошто није имао штрајкбрехерски персонал, Михајловић је уложио велике напоре да га што пре пронађе. У томе је наишао на велику помоћ код својих истомишљеника, којима је било у интересу да се овај штрајк разбије како би се компромитовала идеја класне борбе међу радницима. За врбовање штрајкбрехера Михајловић је изабрао кафану „Таково“, која је некада била молерска берза рада. У тој кафани су се обично сакупљали старији радници, међу којима је Михајловић покушао да нађе штрајкбрехере. У томе је и делимично успео, јер је ангажовао неколико радника који су били вољни да попуне његов персонал, али је на срећу штрајкача таквих било врло мало. Да би прикрио своју делатност Михајловић је успео да под фирмом уписа нових штрајкача изван број радника од страни од учешћа у штрајку. Он је помоћу радника Рајка Пашанског, кога је ангажовао као писара, вршио упис радника у штрајк у Занатлијском дому. По налогу послодаваца Рајко Пашански је само уписивао раднике, који су се пријављивали за штрајк уз обавештење да ће сваки уписани радник бити позван за два-три дана. Уписани радници нису ни после неколико дана позивани да приступе штрајку, а то је и био циљ послодаваца да се добар део радника на тај начин заваара и што дуже држи по страни. Овакву прикривену тактику послодаваца убрзо је открио Синдикат молеро-фарбарских радника и потпуно је осујетио позивајући све молеро-фарбарске раднике да се пријаве Штрајкачком одбору у Радничком дому.

Изјава послодаваца и одговор молеро-фарбарских радника

Упоредо са спровођењем разних метода за разбијање штрајка послодавци су давали изјаве појединим грађанским листо-

вима у којима су категорички тврдили да су раднички захтеви неоправдани и да су радници криви за све нередне до којих је дошло. У једној таквој изјави послодаваца стоји: „Прошле године склопљен је колективни уговор између молеро-фарбарских радника и послодаваца на бази минималне радничке зараде: за изучењаке у првој години 5,50 динара, а за остале квалификоване раднике 6,50 по часу. Радници су овај колективни уговор отказали под изговором да је непотпун. Међутим у новим захтевима поставили су и сасвим нове услове, који су у много чему били претерани и апсолутно неприхватљиви. Тражили су повишење према прошлој години од 5,50 на 8 динара, а од 6,50 на 10, а то је за 55 одсто више. Исто тако тражили су извесне додатке за рад изнад четири метра висине што чини повишење за 60% од прошле године. Ми смо покушали да их уверимо да је немогуће овакве скокове чинити из разлога што је стандард живота од прошле године остао исти, што је куповна моћ потрошача шта више опала и што би овако повишење имало за последице смањење послова у нашој струци, па би то рђаво утицало на нас и на њих. Преко свега тога раднички представници нису ни за једну пару од њихове минимале попустили, иако смо ми преко свега, понудили повишење минимале од 6,50 на 7 динара по часу. Шта је преко свега овога раднике руководило да ступе у штрајк нама је још и данас несхватљиво али морамо истаћи ове чињенице: да у доба највећег просперитета грађевинске делатности, када је стандард живота био 100% бољи, минимална радничка надница у молеро-фарбарској струци није била већа од 10 динара, а да су у последњих десет година, услед опште привредне кризе и несташнице посла, радничке наднице снижавале се из године у годину, тако да су прошле године пред склапање колективног уговора, износиле 4 и 5 динара по часу. Према томе се види да радници за непуну годину дана траже повишицу у минимали за 100% и враћање за 10 година уназад. Таква промена стања у историји радничког покрета није забележена. Ово требамо још да додамо, да ни код једне друге грађевинске бранше: столарске, лимарске, браварске и друге, које су такође сезонске, радници ни изблиза нису

такве захтеве истакли. Код свих занатских струка минималне радничке награде крећу се, према данашњим склопљеним уговори-ма од 3,50 динара до највише 6 динара по часу...⁴¹

Ову изјаву је Синдикат молеро-фарбарских радника протумачио као камуфлажу послодаваца, којом су покушали да прикрију своје праве намере према радницима. Зато је Тарифна комисија Синдиката молеро-фарбарских радника одмах после изјаве послодаваца издала следеће саопштење: „Удружење молеро-фарбарских мајстора је рачунало на необавештеност шире јавности дајући нетачна и једнострана обавештења о штрајку молеро-фарбарских радника и њиховим захтевима. Ради тога молимо цењено уредништво да изволи објавити овај наш кратак одговор како би се чула и друга страна.

Кад говоре о висини наднице коју траже радници, мајстори изгледа прећуткују две ствари: 1) да је досадашња зарада била врло ниска и за живот недовољна; 2) да молерски радници раде у години дана највише три месеца и да према томе коју надницу траже радници сасвим је минимална и скромна према упоређењу са надницом коју су молерско-фарбарски радници имали ранијих година, па чак у односу са прошлогодишњим уговором, тако на пр. прошлогодишњим колективним уговором предвиђена је за стручне раднике 6,50, а за новопроизводне раднике до једне године 5,50 динара на сат. Међутим, 1927. године при склапању уговора између радника и послодаваца минимална надница се кретала од 12, 13 и 16 динара, што се тачно може проверити по платним списковима, који се вероватно и данас налазе у архиви господе послодаваца.

Исто тако послодавци намерно избегавају да кажу у чему је право тежиште спора. А оно што је и њима врло добро познато није у надници што радници траже, већ је оно што послодавци желе да наметну у колективном уговору. Тако између осталог послодавци траже увођење акордног система, који до сада није постојао, обавезујући при томе раднике да дневно израде толику количину посла која се ни при најјефтинијем раду не може обавити за два дана. Довољно је поменути само толико да би према њиховом предлогу један молерски радник морао само да

се попне и скине са мердевина неких 2.000 пута!... Зар је онда чудо што радници на тако нешто нису могли пристати?⁴²

Послодавци су покушали да оспоре радницима чак и оно што им је законом признато. Они су великодушно изјављивали да ће за прековремени рад плаћати радницима 25%. Међутим, према прописима закона о заштити радника, за прековремени рад се морало плаћати најмање 50%. Радници су тражили да у погледу отказног рока уђе и отказ посла за обе стране према прописима закона о радњама. Међутим, послодавци на то нису пристали и тражили су да се радници у самом уговору вежу, да се чак у случају моменталног отпуштања неће користити законским прописима.

Радници су били чврсто одлучили да остану до краја упорни у својим захтевима. Оно што су нудили послодавци није ни издалека задовољавало њихове захтеве. С друге стране и послодавци су били решени да остану упорни и доследни у својим ставовима и поред тога што је сезона рада била у пуном јеку. У том моменту, стицао се утисак да до преговора неће ускоро доћи. У вези с тим шеф Одељења опште полиције Управе града извештава председника Министарског савета дра Милана Стојадиновића 27. августа следеће: „Упорним ставом послодаваца и радника сви су изгледни да се овај спор неће лако изгладити и да ће штрајк још дуго, дуго трајати.“⁴³

Своју сумњу да штрајк неће ускоро бити окончан шеф Одељења опште полиције Управе града Београда поткрепљује још и тврдњом „да штрајк и даље води Савез молеро-фарбарских радника социјалистичких синдиката који материјално помаже штрајкачима.“⁴⁴

За време штрајка око 500 радника молеро-фарбарске струке напустило је Београд и отишло у унутрашњост, и то првенствено у Војводину, где у овом периоду није било незапослених молеро-фарбарских радника. То је донекле охрабрило послодавце да ће штрајк бити ослабљен, као и ликвидирањем штрајка радника у фабрици цемента у Беочину, због којег је Београд читаву недељу дана остао без цемента.

За цело време штрајка молеро-фарбарски радници у унутрашњости, који нису

успели да дођу у Београд, држали су се одлично. Синдикат молеро-фарбарских радника је организационо обухватио најважнија места у земљи, која су била обавештена о намери послодаваца о врбовању штрајкбрехера. Из многих места Синдикат молеро-фарбарских радника је добио обећање од тамошњих радника да неће дозволити одлазак штрајкбрехера у Београд. Таква обећања упутили су радници из Босне, Соко Бање, Ниша, Врњаца и других места, у којима је такође био обустављен рад.⁴⁵

У потрази за штрајкбрехерима послодавци су успели у Београду да придобију само десетак радника који су и поред упозорења од Штрајкачког одбора наставили свој рад.

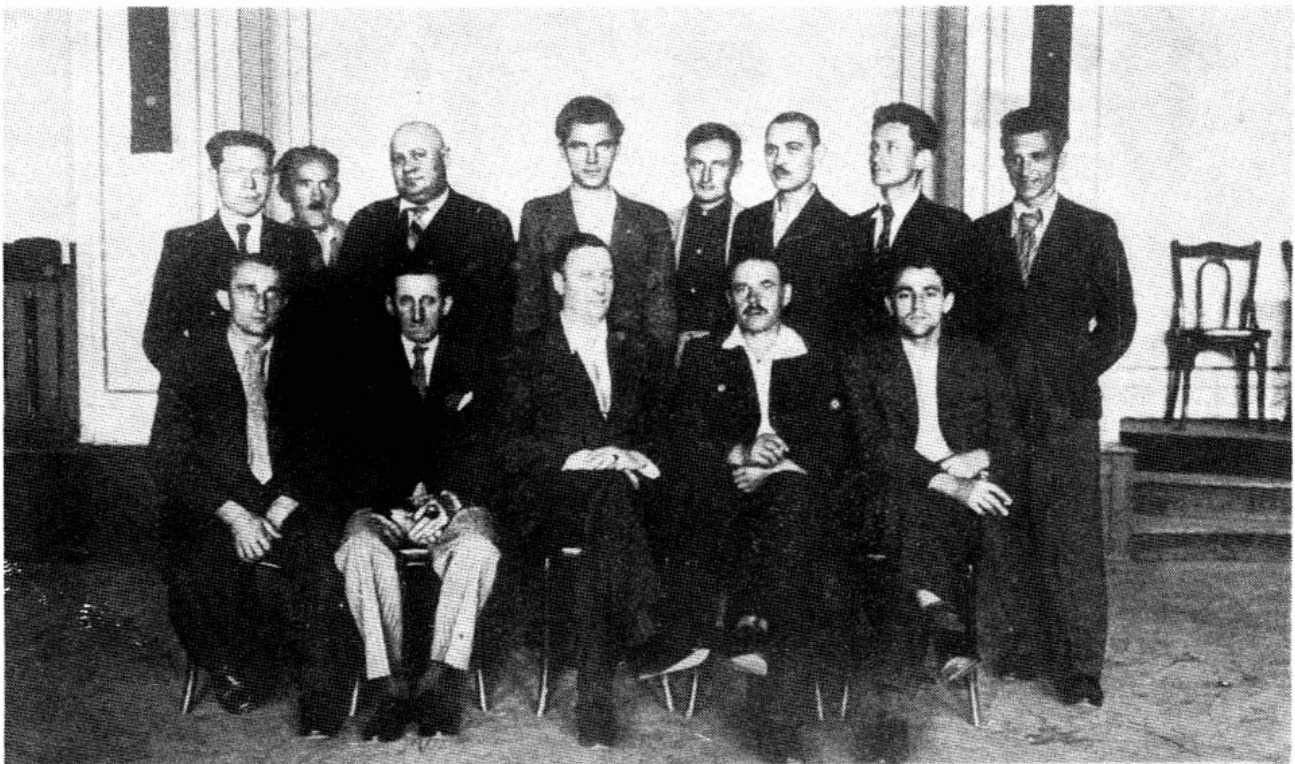
Обнављање преговора

Непопустљивост послодаваца и Синдиката молеро-фарбарских радника могла се отегнути у бесконачност да Инспекција рада није поново уложила велике напоре

да између њих дође до преговора. После наговарања једних и других поновни преговори су заказани за 18. август, на које су своје представнике послали штрајкачи и послодавци. И овога пута, због непопустљивости и једне и друге стране још од самог почетка разговора дошло је до нових сукоба и постало је јасно да ни ови преговори неће уродити никаквим плодом.

И у овим преговорима послодавци су наступили самоуверено, јер су веровали да ће уз помоћ профашистичких елемената успети да разбију јединство штрајкача и да ће радници бити приморани да попусте у својим захтевима. На другој страни, представници штрајкача били су свесни да су закони, иако буржоаски, ипак на њиховој страни.

Ови преговори су почели 18. августа у Инспекцији рада у врло затегнутој атмосфери. Пред аргументима које су изнели радници у овим преговорима, представници Инспекције рада су одлучно захтевали од послодаваца да се закони у потпуности морају поштовати. Са овим захтевом пред-

Централна управа синдиката молеро-фарбарских радника 1936.
(Историјски архив Београда)

Direction centrale du syndicat des ouvriers peintres en bâtiment en 1936 (Archives historiques de la ville de Belgrade)

ставника Инспекције рада послодавцима су били узети главни аргументи који су се заснивали на изигравању постојећих законских прописа.⁴⁶ И поред тога што су захтеви послодаваца били у супротности са законским прописима, они су и даље остали упорни у својим захтевима. Нарочиту упорност показали су за увођење минималне количине рада. Послодавци су тражили да се одреди стручна комисија коју ће да сачињавају радници и мајстори — послодавци. Та комисија би одредила минималну количину рада, коју радник треба да обави у радно време. Преговарачки одбор овај захтев није могао да прихвати, јер су у томе видели покушај послодаваца да заведу акордни систем.⁴⁷ Међутим, послодавци су овај захтев бранили тиме што се, како су истицали, у редовима организованих молеро-фарбарских радника налазило и неквалификованих које је Синдикат хтео да запосли, а то њима није одговарало.

У погледу отказног рока ишло је врло тешко. Послодавци нису хтели пристати на 14-дневни отказни рок, сматрајући да је неприхватљив због тога што су молеро-фарбарски радови сезонског карактера, који трају највише 4 месеца у години, а понекад и неколико дана. „Сада би значило — истицали су послодавци — да би требало до краја рока држати раднике и плаћати их.“⁴⁸ У даљој одбрани послодавци су истицали: „Ми не тражимо ништа противзаконито у погледу отказног рока, већ захтевамо да се у смислу параграфа 223 Закона о радњама унесе у колективни уговор одредба којом ће се прецизирати да се молеро-фарбарски рад сматра пролазном потребом и да се зато службени однос у току првог месеца може у свако доба с обе стране растурити.“⁴⁹ Овакав захтев послодаваца Преговарачки одбор није могао прихватити и он је био у потпуности одбачен.

И у питању прековременог рада није постигнут споразум. Послодавци су пристали на осмочасовно радно време с тим да се у изузетним случајевима према природи посла остала два часа плате по 250%. „Ово су учинили, како су сами послодавци истакли, да би се спречиле злоупотребе или да се не сматра као прековремени рад с обзиром да занатска предузећа раде по закону од 10 часова.“⁵⁰

Што се висине наднице тиче дошло је такође до размимоилажења, јер су и послодавци и представници радника остали при својим ранијим захтевима. Представници Инспекције рада, покушали су да нађу средње решење у одређивању висине наднице, па су предложили да она буде 7 динара за две прве године рада, а 9 динара после тог рока. Са таквим решењем послодавци се нису хтели сложити, а такође ни представници радника. Преговарачки одбор је затражио да се по свим овим питањима консултује са Савезом синдиката молеро-фарбарских радника.⁵¹

Тако је дошло до поновног прекида преговора између радника и послодаваца. Овај прекид није много забрињавао штрајкаче, иако је сезона рада била у пуном јеку, иако су их очекивали велики радови. Међутим, послодавци су били у тежој ситуацији, јер уколико су се преговори отезали, утолико се сезона молеро-фарбарских радова ближила крају, а с њом и рокови довршавања зграда. Кућевласници су тражили да им се зграде доврше до 1. новембра. Уколико зграде не би биле завршене, по уговорима, послодавци су морали да плаћају надокнаду. Да би избегли плаћање надокнаде (пенале), послодавци су покушали да запосле ученике и помоћне раднике. Овај покушај осујетио је Синдикат молеро-фарбарских радника издавши саопштење у коме упозорава кућевласнике и инжењере да су сви стручни радници у штрајку и да само ученици и помоћни радници раде на зградама, после чега су ови одмах били уклоњени са свих радова на зградама.⁵²

После прекида преговора послодавци су изјављивали да они нису против преговора и закључења споразума с радницима. Да би оправдали себе пред јавношћу они су истицали да су раднички захтеви претерани и неприхватљиви и да је Инспекција рада на страни радника. Послодавци су били огорчени на Инспекцију рада, зато што је и она била противу послодавачких махинација и тражила одлучно да се поштује Закон о заштити радника, и што је спречавала да послодавци протуре читав низ противзаконитих одредби у нови колективни уговор.

Положај послодаваца био је погоршан ступањем у штрајк и лакирерских радника и радника других струка, који су такође

захтевали потписивање новог колективног уговора. Због одбијања послодаваца да то учине, лакирерски радници и њихови ученици потпуно су напустили посао већ средином августа и ступили у штрајк.⁵³

После неуспелих преговора од 18. августа, Инспекција рада је упутила обема странама тј. и послодавцима и Штрајкачком одбору, поновни позив да дођу на заједничке преговоре које је заказала 24. августа. Поводом тога Секција молеро-фарбарских послодаваца сазвала је хитан састанак свих послодаваца ове струке, 21. августа на коме је упознала мајсторе са поновним позивом Инспекције рада да се преговори наставе. Конференција послодаваца је једногласно одбила да пошаље своје представнике на поновне преговоре уз образложење: 1) да на дотадашњих 10 састанака није постигнут споразум јер су раднички захтеви за послодавце били неприхватљиви; 2) да су захтеви мајстора од стране радника проглашени незаконитим; 3) да су радници, док су вођени преговори без разлога ступили у штрајк и 4) да су представници власти одобрили захтеве радника а осудили захтеве послодаваца и да на основу тога не постоје никакви услови да се наставе даљи преговори с радницима.⁵⁴

И поред отпора послодаваца Инспекција рада је остала упорна и она заказује поновни састанак за преговоре 30. августа. На ове преговоре, поред представника радника, ипак су дошли и представници послодаваца, чији је долазак био више тактички потез, него жеља да се постигне споразум с радницима. То се види по томе што су послодавци и овом приликом остали потпуно доследни својим ранијим захтевима и није им падало на памет да учине било какве уступке радницима. Тако су се и ови преговори завршили неуспехом, а молеро-фарбарски радници су и даље наставили да штрајкују.⁵⁵

Расцеп међу послодавцима

Поновно прекидање преговора између радника и послодаваца довело је у врло тежак положај велики број ситних послодаваца, који су због штрајка трпели велике губитке. Зато је већи број послодаваца био да се преговори наставе и да се

постигну повољни споразуми и за једну и за другу страну. Међутим, мањи број послодаваца, претежно богатих, били су против даљег вођења преговора и давања било каквих уступака радницима. На њиховој страни су били и они послодавци који нису имали никаквих послова. Ова група послодаваца је била непопустљива и поред штете коју је имала због штрајка, настојала је да по сваку цену доведе штрајкаче у тежак материјални положај и да их на тај начин примора да се врате на посао без икаквих уступака. Велики материјални губици нису их забрињавали јер су сматрали да ће их убрзо надокнадити на рачун радника када се заврши штрајк.

Пошто су и преговори од 30. августа завршени неуспехом једна група послодаваца је отворено иступила против групе најупорнијих и захтевала је да се преговори обнове по сваку цену. Они су оштро осудили поступак богатих послодаваца и у том циљу су издали један протест у коме се каже: „Привредна депресија својом неминовношћу кризе, створила је немогуће односе између занатлија, прљаву безобзирну утакмицу засновану на нелојалној конкуренцији и занатским преварама. Резултат је исто, лагано пропадање стручних поштенних занатлија мајстора и назађење струке радиности подмлатка радника...“⁵⁶

Оштар протест ове групе послодаваца био је уперен претежно против „скоројевића“, који су успели да се брзо обогате и заузму руководећу улогу међу послодавцима, да им се наметну и да приграбе све крупније радове за себе, и да кроз нелојалну конкуренцију доводе ситне сопственике до пропасти. У том смислу у протесту стоји даље: „И док су се стручне занатлије, које, иако немају велики капитал, али имају стручни друштвени морал, придржавали тарифних цена, дотле су наши занатски лордови, мимо тарифе, газећи своју свечану обавезу, приграбили све грађевинске радове. Па кад су нас ситне мајсторе тако колегијално оставили без рада и зараде, решили су да и раднике принуде да им преваром примљене радове бесплатно раде. Рачуница им је да ће поред јефтине радне снаге, ненаграђене раднике упутити на фуш и бесправан рад, којим ће сигурно уништити егзистенцију ситних мајстора, који су иначе већом порезом опорезовани, него ти наши капита-

листи, молери, иако имају милионске обрте. Је ли право да од 200 мајстора молера и фарбара 180 гладују са својим породицама. Је ли право да због незајажљивости и упорности шмуд конкурената и туце капиталиста „набеђених мајстора“ гладују 1500 радника са својим породицама и лишавају их часног рада и зараде.“⁵⁷

Оваква изјава ситних послодаваца је битна карактеристика буржоазије, која је спремна на сваки компромис, и на велике уступке када дођу у питање њени лични интереси. Овим би путем пошли и крупни послодавци, само да су и они осетили сву ону тежину штрајка коју су осетили и ситни послодавци.

Буржоазија није била сажалјива према радницима, али на овај корак их је натерала сопствена пропаст која јој је предстојала ако радници не прекину штрајк и не врате се на посао.

Настали сукоб између послодаваца ишао је у корист штрајкача, тако да се ситуација умногоме изменила у корист радника, јер су се одједном на њиховој страни, мада привидно, нашли и ситни послодавци, који су поред штрајкача вршили снажан притисак на групу непопустљивих послодаваца.

Док су чињени покушаји да се преговори наставе, међу штрајкачима је било све у најбољем реду. За време вођења преговора штрајкачи су одржали преко 40 зборована којима су били детаљно обавештавани, од стране Преговарачког одбора, о току преговора. Ови зборови су били одлично посеђивани и на њима се поред подношења извештаја од стране Преговарачког одбора, претресала и разна питања од општег интереса за штрајк.

После 36 дана штрајка послодавци су почели да попуштају. Они су на крају увидели да су радници упорнији у својим захтевима и да ће они имати далеко веће штете од штрајка него радници. Тако су послодавци одлучили да наставе преговоре који су отпочели 16. септембра у Занатлијском дому, јер су послодавци одбили да воде преговоре с радницима у Инспекцији рада. На ове преговоре послодавци су дошли с једним пројектом колективног уговора, који се унеколико разликовао од оних који су били подношени на преговорима од 18. и 30. августа у Инспекцији рада.⁵⁸

Међутим, са оваквим пројектом колективног уговора није се сложио Преговарачки одбор, па је затражио од послодаваца да са овим пројектом упозна и раднике. Тако су прекинути и ови преговори. Преговарачки одбор је на збору штрајкача упознао раднике с предлозима послодаваца. Збор штрајкача је једногласно одбио предлоге послодаваца и изразио пуно поверење Преговарачком одбору, дајући му одрешене руке за даље вођење преговора. На крају збора Милорад Белић је саопштио пројект преговора на предлоге послодаваца у коме је прецизно образложена свака тачка радничких захтева. Збор је једногласно прихватио текст овог пројекта у коме је ревидирана минимална радничка надница од 10 и 8 динара на сат на 9 и 7 динара. Преговарачки одбор је упутио овај нови предлог послодавцима. Послодавци су га разматрали истог дана, 18. септембра, и донели одлуку да прекину преговоре с радницима.⁵⁹

Док се натезало око преговора, поново је између ситних и крупних послодаваца дошло до сукоба. Ситни послодавци су још упорније почели тражити да се преговори наставе и да се што пре потпише колективни уговор. Они су такође тражили да сваки послодавац може да склапа уговор са својим радницима. Штрајкачи нису имали ништа против овог захтева, јер им није било важно да ли ће за њих Синдикат да склопи уговор с послодавцима или ће то они да учине лично. За њих је било важно да послодавци прихвате захтеве и да се потпише уговор. Пошто је Синдикат молеро-фарбарских радника пристао на појединачно потписивање уговора с послодавцима, многи послодавци су почели већ првог дана да потписују уговоре. Међутим, крупни послодавци који су били противници потписивања уговора с радницима, енергично су настојали да у томе осујете ситне послодавце. У овој игри корупција је дошла до потпуног изражаја. Да би спречили расуло у својим редовима с једне стране, и повећање радничких надница с друге, крупни послодавци су почели да уступају добро закључене послове оним послодавцима за које су сматрали да ће потписати уговор. То је довело до тога да су почели да уцењују једни друге. Иако су се послодавци нашли у тешкој ситуацији, прихватили су сваку уцену само да

не би повећали радничке наднице. Они су били уверени да ипак неће ништа да изгубе, јер ће то брзо надокнадити на рачун радничких надница. Шпекулантски маневри крупних послодаваца нису дали очекиване резултате. Многи ситни послодавци, поучени примером у борби с радницима, а и ранијим ставом крупних послодаваца, одбили су ризикантне понуде своје богатије браће и прихватили понуђене захтеве радника за њихово међусобно регулисање радног односа. Ситни послодавци су отворено признавали да раднички захтеви нису неприхватљиви и пристајали су на потписивање уговора с радницима.

Насталу ситуацију у редовима послодаваца, руководство Синдиката молеро-фарбарских радника је одлично искористило. Оно је прихватило понуђене преговоре од стране послодаваца, који су настављени 22. септембра. Ови преговори су били успешнији и дали су боље резултате него сви дотадашњи. На овом састанку је постигнута сагласност у читавом низу питања о чему је Преговарачки одбор одмах обавестио све молеро-фарбарске раднике на збору од 23. септембра. На овом збору је детаљно размотрена ситуација у којој се налазе штрајкачи, а затим је Милорад Белић прочитао предлог колективног уговора, који је једногласно прихваћен. Збор је овластио Тарифну комисију да у име штрајкача потпише колективни уговор који ће ступити на снагу после обостраног потписивања. Нови колективни уговор између послодаваца и радника је потписан 24. септембра у Занатлијском дому. У име штрајкача уговор је потписао секретар Радничке коморе Милорад Белић.

Потписивањем новог колективног уговора нису били прихваћени у потпуности сви ранији захтеви послодаваца, а и радника. Нови колективни уговор је обухватио

многе захтеве радника, на пример: регулисано је осмочасовно радно време, утврђена накнада за прековремени рад који се дозвољавао само у изузетним случајевима и морао се плаћати по Закону о заштити радника, признате радничке организације и синдикална берза рада, преко које ће се једино радници моћи запошљавати. Такође је признат и законски отказ посла са роком од 14 дана, повећане су наднице радницима — старијим на 8, а млађим на 7 динара по сату. Потписивањем колективног уговора радници су били потпуно задовољни, јер су многи њихови захтеви ушли у уговор и тако је извојевана још једна велика победа, а с друге стране јер је штрајк завршен после 44 дана упорне и тешке борбе. О значају победе овог штрајка Радничке новине су писале: „Борба је била мучна. Но, из ње су радници изашли као победници и ведра чела они улазе у радионице да наставе тамо где је прекинуто ступањем у штрајк. Самопоуздање није изгубљено. Борбен елан није умањен. Али овај ће штрајк бити драгоцено искуство за све наше другове“.⁶⁰

Штрајк молеро-фарбарских радника од августа и септембра 1936. године, иако је вођен у врло тешким условима, на крају је завршен потпуним успехом. Овим штрајком молеро-фарбарски радници у Београду постигли су још једну веома крупну победу у својој борби за обезбеђење права и бољих услова живота и рада. Упоредо, овим штрајком је још више учвршћено јединство и солидарност не само међу молеро-фарбарским радницима у Београду, већ и у целој земљи, као и јединство с радницима других струка. Ова победа је била јасан доказ да радници могу извојевати потпуне победе у борби против послодаваца једино онда када су организовани и јединствени у својој борби.

НАПОМЕНЕ

¹ Крајем априла 1936. године одржан је пленум ЦК КПЈ на којем је, између осталог расправљано и о узроцима опадања штрајкачког и антифашистичког покрета маса од ок-

тобра 1935. па до краја фебруара 1936. године. Поред оцене да влада крваво угушује штрајкове радника, који се боре за веће наднице и да покушава да озакони забрану штрајкова

синдикалних организација, доноси закључак да „само снажном организованом борбом, штрајковима, демонстрацијама и другим акцијама свих радних слојева извојеваће народи своја права.“ (Пролетер, мај — јун 1936. стр. 4).

² Службени орган Занатлијског савеза у Београду, „Занатлија“ од 13. септембра 1936. године доноси податке да су у штрајковима 1935. године учествовала 22.242 радника, а 1936. године ова цифра је већ премашена до септембра месеца („Занатлија“, 13. IX 1936. „Пролетер“, мај — јун 1936. стр. 4).

³ Штрајкачки покрет у току 1936. године био је најснажнији у Хрватској (изведен 31 штрајк), затим у Војводини (изведено 11 штрајкова), у Србији 10, у Босни 8, у Словенији 7, у Македонији 3, у Далмацији и Црној Гори по 1, „Пролетер“, мај — јун 1936, стр. 4. ИАБ — 1371 (МГ—III—19) Сећања Милоша Мандарина, стр. 2, 3; 2145 (МГ—XIV—161) Сећања Милана Вранића, стр. 2; 1871 (МГ—XII—146) Сећања Драгог Стаменковића, стр. 1; 1338 (МГ—VII—51) Сећања Жарка Остојића, стр. 4—14.

⁴ Богдан Крекић, *Раднички штрајкови 1936*, издање Централног секретаријата Радничке коморе у Београду, Београд, стр. 37, 38, 39, 41, 43, 44, 46, 47, 48. Прилог књизи стр. 1—2.

⁵ „Пролетер“, мај — јун 1936, стр. 4; Преглед историје СКЈ, ИРПЈ, Београд, 1963, стр. 219; др Сергије Димитријевић, *Привредни развитак Југославије*, од 1918—1941, Београд, 1962, стр. 163.

⁶ Богдан Крекић, н. д. стр. 7, 8.

⁷ Исто, стр. 9.

⁸ Исто, стр. 9, 10, 11.

⁹ „Пролетер“, септембар 1936, стр. 4; Богдан Крекић, н. д. стр. 17.

¹⁰ У извештају Београдског окружног уреда за рад за 1937. наводи се да је просечна радничка надница у 1935. години у односу на 1936. опала за 22%. ИАБ, 1371 (МГ—III—19) Сећање Милоша Мандарина стр. 2; ИРПС (Институт за раднички покрет Србије), Београд, ММБ (Мемоари Милорада Белића) — 14, стр. 1; „Занатлија“, 16. VIII 1936, стр. 1; Богдан Крекић, н. д. стр. 17.

¹¹ ИРПС, ММБ-16 (Извештај Јавне берзе рада у Београду о издатој незапосленичкој помоћи од 1928. до 1937. на територији Србије и Црне Горе, стр. 10).

¹² Издавање помоћи незапосленим радницима у Београду вршио је Централни одбор за помагање незапослених радника. Помоћ је издавана путем бонова за исхрану, који су важали тек после 5—7 дана од дана њиховог издавања. О додељивању бонова незапосленим радницима у једном извештају Централног одбора се каже: „Четвртком и суботом, када су се издавали бонови за исхрану (а који су често важали тек седми дан по пријему), улица пред канцеларијом која је издавала бонове, била је закрчена масом незапослених радника, од којих су поједини, без обзира на зиму и веома неповољно време, још пре 6 часова изјутра заузимају место и чекали у недоглед... Често

је било случајева да су многи радници, добивши бон за исхрану са којим су се могли користити тек после 5 и 7 дана, ове демонстративно цепали подносећи радије глад него шикану.“ Помоћ незапосленим радницима је издавана преко берзи рада. На основу издавања ове помоћи, према извештају Јавне берзе рада у Београду може се закључити да је број незапослених радника у периоду од 1928—1937. године непрестано растао што показује и следећа табела:

година	бр. незапослених радника	година	бр. незапослених радника
1928.	7.817	1933.	23.825
1929.	7.392	1934.	31.750
1930.	11.358	1935.	33.318
1931.	10.601	1936.	39.320
1932.	20.573	1937.	33.917

ИРПС, Београд, ММБ-16 (Извештај Јавне берзе рада у Београду о издатој незапосленичкој помоћи од 1928—1937, стр. 10, 11, 14).

¹³ „Пролетер“, мај — јун 1936, стр. 4.

¹⁴ Др Сергије Димитријевић, н. д., стр. 164.

¹⁵ Комунистичка партија Југославије је већ 1936. године била створила упоришта у многим областима у покрајинским синдикалним управама. Тако на обласној конференцији УРСА у Загребу, 15. марта 1936. године, уместо реформистичких вођа, у управу су били изабрани комунисти и присталице јединства, док је обласна управа у Црној Гори прешла у руке комуниста, а на III конгресу Строковне комисије Словеније, априла 1936. године поново је за председника био изабран већ тада познати комуниста Франце Лескошек. Међутим, у Србији и Македонији, где је у току штрајкачких акција био знатно порастао утицај комуниста међу радницима, Партија је показала довољно умешности у борби за освајање синдиката. ИАБ, 1871 (МГ XII—1946) Сећања Драгог Стаменковића, стр. 1; Преглед историје СКЈ... стр. 220, 221.

Па.

¹⁶ Преглед историје СКЈ... стр. 218.

¹⁷ ИАБ, 1871 (МГ—XII—146) Сећања Драгог Стаменковића, стр. 1; 1338 (МГ—VIII—51) Сећања Жарка Остојића, стр. 4; Преглед... 218, 219.

¹⁸ „Пролетер“, мај — јун 1936, стр. 4.

¹⁹ Богдан Крекић, н. д. стр. 66—67.

²⁰ „Радничке новине“, 30. VIII 1935, стр. 6.

²¹ ИАБ—187/Д—15—456; „Радничке новине“ 30. VIII 1935.

²² „Радничке новине“, 14. VIII 1936. стр. 4.

²³ ИАБ. 65/Д—3—139 (Препис фонда дра Милана Стојадиновића, стр. 35).

²⁴ „Радничке новине“, 14. VIII 1936, стр. 4.

²⁵ „Политика“, 4. VIII 1936.

²⁶ ИАБ 65/Д—III—139 (Извештај шефа одељења опште полиције Управе града председнику Министарског савета, стр. 35, 36.

- ²⁷ „Политика“, 4. VIII 1936.
- ²⁸ ИАБ 60/Д—III—138, стр. 15 и 16.
- ²⁹ „Радничке новине“, 14. VIII 1936, стр. 4; „Време“, 12. VIII 1936, стр. 4.
- ³⁰ „Радничке новине“, 14. VIII 1936, стр. 4; „Правда“ 13. VIII 1936.
- ³¹ „Радничке новине“, 14. VIII 1936, стр. 4; „Време“, 12. VII 1936, стр. 4.
- ³² У периоду покретања штрајка Синдикат молеро-фарбарских радника је био издвојен из Савеза грађевинских радника све до 1938. када је поново спојен са њим. ИАБ 60/Д—III—138, стр. 15 и 16.
- ³³ ИАБ — 1770 (МГ—XXV—250) Сећање Николе Ивковића, стр. 3.
- ³⁴ ИАБ — 60/Д—III—138, стр. 15. и 16.
- ³⁵ „Време“, 14. VIII 1936, стр. 4.
- ³⁶ ИАБ — 177/МГ—XXV—250. Сећања Николе Ивковића, стр. 2. „Време“ 21. VIII 1936, стр. 8.
- ³⁷ Исто.
- ³⁸ „Радничке новине“, 28. VIII 1936, стр. 3.
- ³⁹ „Време“, 13. VIII 1936, стр. 4; 14. VIII 1936, стр. 4.
- ⁴⁰ Михајловића су радници прозвали „Американац“, зато што се, гледајући америчке гангстерске филмове, трудио да подражава гангстере и криминалце из тих филмова.
- ⁴¹ „Правда“, 16. VIII 1936, стр. 10.
- ⁴² „Радничке новине“, 12. VIII 1936, стр. 5. „Време“, 14. VIII 1936, стр. 4, „Правда“, 18. VIII 1936, стр. 4.
- ⁴³ ИАБ — 206/Д—III—137 Материјал из фонда дра Милана Стојадиновића, Архив СФРЈ.
- ⁴⁴ ИАБ 206/Д—III—137 Фонд дра Милана Стојадиновића, архив СФРЈ.
- ⁴⁵ „Политика“, 24. IX 1936.
- ⁴⁶ Колико су захтеви молеро-фарбарских послодаваца били неоправдани да се закључити из чланка „Занатлије“, службеног органа Земаљског савеза занатлијских удружења, од 23. августа у којем се наводи да је преговорима између молеро-фарбарских радника и послодаваца од 18. августа присуствовао и начелник Министарства социјалне политике „који је од своје стране учинио извесне сугестије, такође неприхватљиве за послодавце“. Поводом овакве изјаве начелника министарства социјалне политике Тарифни одбор молеро-фарбарских послодаваца је на заједничком састанку од 19. августа 1936. године донео саопштење у којем је изразио жаљење „што су на јучерашњем састанку у Инспекцији рада пале сугестије од самог представника власти које су баш зато што су неприхватљиве створиле још тежу ситуацију у односима између послодаваца и радника и потпуно онемогућили даље преговоре посредовањем поменутог надлештва“. („Занатлија“, 23. август 1936, стр. 4).
- ⁴⁷ „Правда“, 21. VIII 1936, стр. 7. „Време“, 18. VIII 1936, стр. 5.
- ⁴⁸ „Правда“, август 1936, стр. 10.
- ⁴⁹ „Правда“, август 1936, стр. 10.
- ⁵⁰ Исто.
- ⁵¹ „Занатлија“, 23. VIII 1936, стр. 4.
- ⁵² Синдикат молеро-фарбарских радника је 25. августа 1936. издао следеће саопштење: „Од када молери штрајкују мајстори упошљавају на свим радовима надничаре и неквалификоване раднике и на тај начин фабрикују неквалификоване молерске раднике.“ Насупрот саопштењу Синдиката молеро-фарбарских радника Тарифни одбор молеро-фарбарских послодаваца је преко „Занатлије“ од 6. септембра 1936, издао саопштење у којем се демантују наводи Синдиката молеро-фарбарских радника да послодавци не изводе радове са неквалификованим радницима, да послодавци нису сложни и да зараде мајстора нису тако велике да би плаћали високе дневне наднице. („Занатлија“, 6. IX 1936, стр. 3, „Време“, 25. VIII 1936, стр. 10 и 26. VIII 1936, стр. 6).
- ⁵³ У периоду вођења штрајка молеро-фарбарских радника долази до читавог низа штрајкова у Београду и унутрашњости. У ово време у штрајк су ступили пекарски, фасадерски, трамвајски, електричарски и општински радници у Београду, текстилни радници у Земуну, Суботици, Чакову, Нишу, Шапцу и Аранђеловцу, кожарски радници у Суботици, дрводељски радници у Сенти и Новом Саду, абацијски радници у Шапцу, Аранђеловцу, Краљеву, Обреновцу, Ваљеву, Убу, Крушевцу и Богатићу и у многим другим местима (ИАБ, 1863) МГ—XVIII—199. Сећање Душана Ђорковића, стр. 6; 1338 (МГ—VIII—51) Сећања Жарка Остојића, стр. 14. „Радничке новине“, 14. VIII 1936, стр. 7, 21. VIII 1936, стр. 7, 28. VIII 1936, стр. 7, 4. IX 1936; „Време“ 14. VIII 1936, 16. VIII 1936; стр. 18, 31. VIII 1936.
- ⁵⁴ „Занатлија“, 30. VIII 1936, стр. 4.
- ⁵⁵ „Време“, 30. VIII 1936, стр. 4.
- ⁵⁶ „Радничке новине“, 4. IX 1936, стр. 3.
- ⁵⁷ Исто.
- ⁵⁸ Суштина новог пројекта колективног уговора састојала се у следећем: 1) послодавци су тражили да радничке организације не дају раднике оним мајсторима који немају право на рад, 2) да пристају на 48—часовну радну недељу, с тим да се рад од 10 часова у изузетним случајевима не сматра прекорвременим, 3) нудили су квалификованим радницима 7,50 динара по сату, а ученицима 6 динара, што је представљало повећање наднице за 15% у односу на прошлу годину, 4) да се рад ван Београда, Панчева и Земун плаћа за 20% више од нормалног и плус путни трошкови, 5) тражили су да се радници штрајкачи врате на посао и да не бојкотују штрајбрехере, који су радили у току штрајка. Што се тиче осталих тачки уговора послодавци су понудили радницима да сами изаберу своје представнике који ће их заступати пред послодавцима. Послодавци су прихватили захтев за прославу 1. маја, као празника рада, за укидање акорда, а што се тиче отпуштања радника са посла тражили су примену Закона о радњама. („Правда“, 17. IX 1936, стр. 8).
- ⁵⁹ „Правда“, 19. IX 1936, стр. 10.
- ⁶⁰ „Радничке новине“, 25. IX 1936, стр. 5.

LA GRÈVE DES OUVRIERS—PEINTRES EN BÂTIMENTS EN 1936

Žarko Jovanović

La grève des ouvriers peintres en bâtiment à Belgrade en août et septembre 1936, était une de nombreuses grèves durant l'année 1936. Elle a été guidée par la classe ouvrière et par le prolétariat de Belgrade avec l'aide du Parti Communiste Yougoslave et contre la brutalité exploitatrice des employeurs de Belgrade.

A cette grève, dont les motifs étaient la situation économique difficile des ouvriers peintres en bâtiment, (salaire bas, heures de travail exagérées et conditions de vie trop mauvaises) ont précédé vingt longs jours de pénibles pourparlers entre ouvriers et leur patrons concernant les revendications des premiers exigeant la signature d'un nouveau contrat collectif. Le renouvellement du contrat collectif de 1935 sur une base plus large était une occasion favorable pour les ouvriers de poser de nouvelles conditions à leurs employeurs, plus larges que celles de 1935, et dans le but d'améliorer les conditions pénibles de la vie. Dans ce but le Syndicat des ouvriers peintres en bâtiments, avec l'approbation du Conseil Central des ouvriers fédéraux, a préparé dès le mois de juin un projet du nouveau contrat et l'a remis aux employeurs. Dans le nouveau projet du contrat on a demandé une bourse syndicale de travail, le travail de huit heures, l'augmentation des salaires, la réélection des délégués, comme gardiens de la Constitution ouvrière (de l'accord collectif), l'annulation de l'accord, la permission de célébrer le 1° mai, la liberté de l'organisation des apprentis etc. Avec ses demandes du Syndicat, les employeurs n'étaient pas d'accord et le projet de l'accord a été rejeté.

En réponse aux employeurs le Syndicat des ouvriers peintres en bâtiments a organisé la réunion des ouvriers le 11 août 1936, où les négociateurs, déjà élus, ont présenté leurs rapports sur les entretiens avec les employeurs et sur leur réponse. Après une discussion très fertile, l'assemblée a voté à unanimité la résolution de se mettre en grève avec la cessation complète de travail dans toutes les maisons des ouvriers peintres en bâtiments à Belgrade. Cette résolution a été adoptée par les ouvriers peintres en bâtiments de Pančevo et de Zemun et quelque jours plus tard aussi dans toutes les villes de l'intérieur du pays où il y avait des représentants du Syndicat des peintres en bâtiment. Ainsi, le 12 août 1936 a commencé la grève organisée de 1.200 ouvriers peintres en bâtiment où le rôle dirigeant a été tenu par les membres locaux du Parti. Avec le déclenchement de la grève bien que dès le premier jour toutes les maisons de cette profession aient interrompu le travail, les employeurs n'étaient pas très inquiets, ils étaient persuadés qu'avec les méthodes déjà éprouvées ils briseraient l'opposition des

ouvriers et les forceront à reprendre leur travail. Cependant la solidarité des grévistes était très forte. Puisque toute tentative de trouver les »jaunes« parmi les grévistes a échoué, sur l'intervention de l'inspection du travail du Ministère des Affaires Sociales et de la Santé Publique, les employeurs ont accepté les pourparlers avec les ouvriers.

Pendant les pourparlers, le camp des grévistes, qui se trouvait dans la Maison des ouvriers, était tranquille, la bonne humeur dominait. Le nombre de grévistes augmentait du jour au jour, parce que des ouvriers se joignaient continuellement à la grève. D'autre part les employeurs se polarisent, parce que la grève pour les employeurs de petites entreprises représentait des dommages considérables, et ainsi 180 petits employeurs ont publié une proclamation condamnant la concurrence déloyale de grands patrons (des lords) leur intransigence et leur exploitation sans égard pour 1.500 ouvriers et leurs familles.

La déclaration des petits employeurs a obligé les grands patrons à se calmer, ce qui signifie qu'après 36 jours de grève les pourparlers ont recommencé le 18 septembre. Etant donné que jusqu'à ce moment des pourparlers, et les uns et les autres sont restés fermement fidèles à leurs exigences, maintenant un relâchement se produit des deux côtés. Les employeurs ont proposé au Comité de négociation un nouveau projet du Contrat collectif qui était beaucoup plus favorable que les propositions antérieures. Le Comité de négociation a informé les grévistes, au cours du grand meeting du 23 septembre, du nouveau projet du contrat collectif, et après une analyse détaillée de tous les points de revendications et du contrat, le lendemain, 24 septembre, il a été signé par les deux parties. Le nouveau contrat collectif comportait des résultats très importants de cette longue et pénible lutte des ouvriers peintres en bâtiments. Le contrat a assuré aux ouvriers la journée de huit heures de travail, la reconnaissance de leur bourse de travail syndicale, un délai de renvoi de 14 jours, le droit à célébration du 1° mai et l'augmentation de 15% à 20% par rapport aux salaires précédents. Après la signature du nouvel contrat tous les ouvriers peintres en bâtiment sont retournés à leur travail, le 12 août 1936, aussi simplement qu'ils l'ont interrompu. La solidarité des grévistes, la bonne organisation ainsi que la grande victoire sur les employeurs parlent clairement du travail et de la force du Parti Communiste dans les milieux ouvriers, Parti qui a, quoi qu'en clandestinité mené avec succès cette grève, ainsi que beaucoup d'autres et qui a marqué une fois de plus une victoire importante de la classe ouvrière et du Prolétariat de Belgrade.